

Gimnazija „Bora Stanković” u Vranju od 1945. do 1958. godine: ideološki uticaji na rad škole

---

U radu se analizira rad Gimnazije „Bora Stanković” u Vranju u periodu tzv. adaptacije i idejne preorijentacije posleratnog jugoslovenskog školstva, od 1945. do 1958. godine. Istraživanje se oslanja na neobjavljenu arhivsku građu nastalu radom Gimnazije u datom periodu. Cilj rada je bio da se dobije slika o tome kako je gimnazija u Vranju tada funkcionisala, sa posebnim akcentom na ideološki uticaj koji je došao sa promenom državnog i društvenog uređenja u Jugoslaviji. Istraživanje pokazuje da se škola posle rata suočavala sa brojnim problemima, a da je prosvetna politika bila pod snažnim ideološkim uticajem komunističkih vlasti koje su tragale za odgovarajućim modelom školstva. Taj uticaj se ispoljavao kako kroz van-nastavne aktivnosti, tako i kroz nastavne planove i programe.

Uvod

U periodu neposredno posle Drugog svetskog rata, Jugoslavija (odnosno DFJ i FNRJ), bila je suočena sa mnogim problemima. Svi se ovi problemi mogu svrstati u tri grupe: društveno-ekonomski, kulturno-obrazovni i politički. Pre rata Jugoslavija je bila izrazito agrarna zemlja. Od poljoprivrede i na selu je živelo 77% stanovništva, a od industrije i zanatstva svega 11% (Dimić 1988: 21). Broj nepismenih je bio izuzetno veliki. Neposredno pre rata iznosio je 56.3% na nivou Srbije, odnosno 45.2% na nivou cele Jugoslavije (Bogavac 1980: 40-44). Pritom treba naglasiti da je država bila neravnomerno razvijena. Primera radi, u Sloveniji je bilo oko 90% pismenog stanovništva, a isto toliko je bilo nepismenih u pojedinim delovima Bosne i Hercegovine, na Kosovu i Metohiji, ili recimo na području Vranja (Doknić *et al.* 2009: 7). Dakle, situacija je statistički, ali i *de facto* bila znatno gora u južnim krajevima Jugoslavije.

Najkrupnija promena u Jugoslaviji posle rata bila je transformacija društva iz kapitalističkog u socijalističko, što je dovelo i do promene državnog uređenja iz monarhističkog u republikansko. Omladina kao vrlo osetljiva društvena kategorija postala je subjekt ideologizacije u skladu sa socijalističkim vrednostima.

Aleksandar Cvetković (1996), Vranje, Gavrila Principa 15, učenik 3. razreda, Medicinska škola „Dr Izabel Emsli Haton” Vranje

Po završetku rata, nova vlast je relativno brzo krenula u reformisanje kulturnog života. U prvom redu, to je značilo opismenjavanje širokih narodnih masa, a potom i obnovu institucija obrazovanja i vaspitanja. Vršila je snažan ideološki uticaj da bi ostvarila svoj osnovni zadatak, a to je prevazilaženje nasleđene kulturne zaostalosti, radikalnu demokratizaciju kulture i likvidaciju ideoloških ostataka kapitalizma i njihovo vaspitanje u duhu socijalizma (Dimić 1988: 29). Vlast je u tom smislu shvatila da je neophodno stvoriti (ili možda obnoviti?) sistem agitacije i propagande. Ovaj sistem je zamišljen kao direktivno-centralistički, što je praktično značilo da je cilj bio da se čitav kulturni i prosvetni život nađe u rukama države. Na svim nivoima vlasti stvarane su agitaciono-propagandne komisije – tako su postojali centralni, pokrajinski, oblasni, okružni, mesni, sreski, rejonski i drugi komiteti (Petranović i Štrbac 1977: 123). Branko Petranović je ovaj sistem s pravom nazvao „mamutski” (Petranović i Štrbac 1977: 121-124).

Funkcionisanje agitaciono-propagandnog aparata bilo je zasnovano na nizu pretpostavki koje su morale biti ispunjene, a bile su organizacione prirode (Dimić 1988: 40-41). Takav sistem trebalo je da brine o ukupnom kulturnom životu, a najviše o osnovnim i srednjim školama. Vaspitno-obrazovna delatnost je inače predstavljala izraz glavnih ciljeva društva, njegovih shvatanja, morala, odnosa koji vladaju među ljudima (Bogavac 1980: 12). Kako posle rata dolazi do snažnog ideološkog zaokreta, to su škole (a samim tim i nastavnici, a još u većoj meri učenici) bile suočene sa veoma ambicioznim ideološko-političkim, društvenim, ekonomskim i kulturnim projektima i planovima nove vlasti (Bondžić 2008: 396).

U ovom radu reč je o periodu od 1945. do 1958. godine, koji Nedeljko Trnavac naziva periodom adaptacije i idejne preorijentacije (Trnavac 2000: 21). Neki autori ovo razdoblje dalje dele na period od 1945. do 1949. godine i od 1950. do 1958. godine (Klemenović i Milutinović 2002: 54). Ovakva podela je opravdana, ako se uzme u obzir da je 1948. godine doneta Rezolucija Informbiroa, posle koje se desio niz značajnih promena. Do tada je Jugoslaviji SSSR bio uzor u svim pitanjima, pa i u kulturno-obrazovnoj politici, ali posle toga FNRJ teži stvaranju sopstvenog modela socijalizma. Šta je bio osnovni cilj društveno-političkih aktivnosti komunističkih vlasti vidi se i iz referata Milovana Đilasa na V kongresu KPJ. On naglašava da posle 1948. godine osnovni cilj treba da postane „vaspitavanje jugoslovenskog socijalističkog čoveka”, odnosno stvaranje jugoslovenskog sistema vrednosti. Naredne, 1949. godine, Rezolucijom III plenuma, iskristalisani su idejno-politički kurs i osnove politike obrazovanja.

Prosvetna politika SSSR-a počivala je na negaciji dostignuća građanske prosvete i u skladu sa tim prosveta FNRJ je počivala na negaciji dostignuća prosvete Kraljevine Jugoslavije (Gruzdev 1949, prema Doknić *et al.* 2009: 68). Posle 1949. godine i Trećeg plenuma CK KPJ, komunističke vlasti su isticale da treba odbaciti ranije mišljenje da se ljudska svest i mišljenje može izmeniti primenom administrativnih mera u tačno određenim i isplaniranim rokovima (Dimić 1988: 241-243).

Jedna od važnijih promena bila je ona od juna 1952. godine. Tada je, donošenjem Zakona o obaveznom osmogodišnjem školovanju¹, započeta

¹ Zapravo se nije radilo o zakonu već o Opštem uputstvu o školovanju u školama za opšte obrazovanje (Doknić *et al.* 2009: 72)

reorganizacija školstva. Tim zakonom nije odmah uvedena osmogodišnja osnovna škola, već je samo izražena tendencija ka takvoj reformi. Ipak, zakon je doveo do sukcesivnog ukidanja nižih razreda u gimnazijama, što je za posledicu imalo osetno smanjenje broja učenika u njima. Međutim, ove promene nisu bile iste na nivou čitave države. Pojedine gimnazije imale su pet razreda, dok su niži razredi pripali tzv. progimnazijama. To je razumljivo s obzirom na to da je prosvetnim vlastima bilo teško da sve odluke primene na nivou čitave države, ako se u obzir uzmu i mnogi drugi problemi sa kojima je država bila suočena. Do prave i sveobuhvatne reforme doći će tek 1958. godine, kada će sve gimnazije postati četvororazredne, a i zvanično će biti uvedene obavezne osmogodišnje škole. To je tzv. Prva velika reforma obrazovanja u Jugoslaviji. Period od 13 godina posle rata bio je nesumnjivo veoma buran u pogledu mnogih političkih pitanja, a istovremeno je predstavljao traganje za odgovarajućim modelom školstva.

U tom periodu obnovljen je veliki broj u ratu oštećenih i uništenih škola, a otvoreno je i dosta novih škola, tako da je prosvetna politika u ovom segmentu bila vrlo uspešna. Međutim, cilj je bio stvaranje jedinstvenog školskog sistema. Zato je došlo do krupnih promena, te je shodno društveno-političkom uređenju određen cilj vaspitanja, sistem škole, njena struktura i organizacija. Sistem prethodne vlasti bio je kritikovan, a privatne škole ukinute. Grubačić u svom referatu ističe da su „[privatne škole] bile izlišne, te da je rad u njima često bio uperen protiv narodnih interesa” (Grubačić 1945: 43). Mnoge promene su se ticale nastavnog plana i programa. Ipak, treba naglasiti da neposredno posle rata nije bilo moguće primeniti sve odluke na svim nivoima države (lokalnom, republičkom i na nivou federacije), pa su škole imale izvesnu autonomiju u donošenju određenih odluka.

Škola je, za razliku od predratnog perioda, postala dostupna svima. Dok su pre rata gimnazije bile privilegija malobrojnih, posle rata stanje se bitno promenilo. To se odrazilo i na broj đaka, koji je posle rata bio izuzetno veliki. Uočljiva je i briga prosvetnih vlasti za učenike koji su stradali za vreme rata.

Ideološki uticaj nije zaobišao ni Gimnaziju u Vranju koja je pretrpela niz promena, među kojima su svakako najizraženije strukturne. Tako je struktura Gimnazije menjana čak pet puta za 13 godina. Između ostalog, tada je dobila i svoje današnje ime „Gimnazija Bora Stanković”.

U ovom radu analizira se ideološki uticaj koji je vršen na Gimnaziju u periodu posle Drugog svetskog rata od 1945. godine, do Prve velike reforme obrazovanja 1958. godine od strane komunističkih vlasti, i kako su se u okvirima snažne ideologije snašli učenici.

Metodološki okvir istraživanja

Za istraživanje je korišćena građa Istorijskog arhiva „31. januar” Vranje, fond „Gimnazija Bora Stanković 1881–”. Analizirani su izveštaji o radu škole, dnevnicu rada, upisnice, spisi (zapisnici sa sednica odeljenjskih veća), knjige inventara i dnevnicu rada višeg, srednjeg i nižeg tečaja.

Osnovni izvori podataka bili su dnevnici rada i godišnji izveštaji. Od objavljenih izvora korišćeni su govori predstavnika prosvetnih vlasti na Konferenciji prosvetnih radnika Srbije, Vojvodine i Kosova i Metohije 1945. godine, kao i zbornik dokumenata Arhiva Jugoslavije Kulturna politika Jugoslavije 1945–1952.

Kada je reč o literaturi koja se bavi proučavanjem opšte situacije u Vranju u periodu posle rata, to su knjige Momčila Zlatanovića *Vranje kroz vekove* i Riste Simonovića *Društvena istorija Vranja od kraja 19. do kraja 20. veka*. Od radova koji govore o školskim reformama korišćeni su sledeći: *Iskustva dosadašnjih reformi sistema vaspitanja i obrazovanja u našoj zemlji – I deo* Jasmine Klemenović i Jovane Milutinović, kao i *Gimnazija posle Drugog svetskog rata – s naglaskom na prirodne nauke* Snežane D. Bojović. Korišćeni su članci Dragice Koljanin koji se bave proučavanjem ideološkog uticaja na nastavni plan i program, kao i knjiga *Agitprop kultura: agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945–1952* Ljubodraga Dimića.

Opšti pregled razvoja Gimnazije u periodu od 1945. do 1958. godine

Nakon poraza u Aprilskom ratu, 1941. godine, Vranje se našlo pod okupacijom Bugara. Odmah po dolasku okupatora, Gimnazija biva zatvorena, i tako će biti sve do 1944. godine. Prva posleratna školska godina otpočela je 19. marta 1945. godine, a uglavnom je bila namenjena obnovi škole.

Obnova je tekla veoma sporo. Gimnazija je bila potpuno ruinirana. Međutim, ovo verovatno nije bio jedini razlog spore obnove. Miomir Gatalović navodi da je KPJ nastojala da sa što manjim finansijskim sredstvima postigne što veće efekte, da popravi samo ono što je bilo nužno kako bi život i rad tekli neometano (Gatalović 2009: 40). Bilo je neophodno nabaviti nova učila i obnoviti bibliotečki fond koji je bio potpuno uništen još za vreme rata. Nastava je otpočela bez udžbenika, priručnika, lektira, svezaka i ostalog pribora. U obnovi škole učestvovali su i đaci.

Ako se pogledaju izostanci učenika, vidi se da je veliki broj njih bio odsutan, a dnevno je održavano svega 2-3 časa. Takva je situacija bila sve do 1950-ih godina. Kao jedan od važnih razloga izostajanja učenika navodi se loše zdravstveno stanje učenika. Procentualno, bilo je svega 43% zdravih, odnosno 57% bolesnih (Izveštaj za školsku 1945/46: 126-128). Još jedan od razloga što je sa časova odsustvovao izuzetno veliki broj đaka, mogao bi biti i taj što je veliki broj đaka putovao sa sela u školu, a neposredno posle rata infrastruktura je bila u velikoj meri uništena. Lokalne vlasti i Gimnazija pokušale su da smanje broj izostanaka tako što je 6. oktobra 1945. godine osnovan Dom ratne siročadi, ali je on posle svega 6 meseci prestao da postoji. Zato je osnovan Đački internat, u okviru koga je funkcionisala i đačka kuhinja (Izveštaj za šk. 1945/46: 124-125).

Gimnaziju je pohađao veliki broj đaka. Prve godine posle rata u školi je bilo preko 1000 učenika, a u pojedinim odeljenjima ih je bilo i preko 50. Tadašnji direktor, Boško Babović, pisao je: „U vreme moga dolaska, Gimnazija je imala, bezmalo, 1800 učenika. Oko 850 učilo je školu redovno, u petnaest odeljenja, a više od 900, u šesnaest odeljenja bilo je na Tečaju za prestarele i ratom ometene učenike” (Trebješanin *et al.* 1981: 573).

Narednih godina, vlast je dosta ulagala u obnovu rada Gimnazije. Tako su u školu stalno dolazile nove knjige i novine (magazini) kao što su: Politika, Borba, Jugoslavija – SSSR itd. Gimnazija je sa svojim đacima i profesorima imala i „moralnu obavezu” da pomogne i svoje sugrađane, tako što će učestvovati u njihovom opismenjavanju. Osim njih, značajan udeo u ovom zadatku imali su i zaposleni i učenici Učiteljske škole. Osnivani su tečajevi za opismenjavanje velikog broja Vranjanaca, a za njihov rad su angažovani učitelji, pismeni omladinci, organizacije AFŽ, članovi Narodnog fronta itd. Prema jednom izveštaju iz 1946. godine, ovom širokom akcijom ostvareni su značajni rezultati. Održan je 221 tečaj, opismenjeno je 6000 nepismenih, osnovane su 142 knjižnice i čitaonice, nabavljeno je 15000 knjiga, osnovano je 15 narodnih univerziteta itd. (Simonović 2013: 249).

Tabela 1. Struktura Gimnazije od 1945. do 1958. godine

Šk. godina	Naziv i struktura Gimnazije	Razredi	Broj odeljenja	Broj učenika
1944/45		I – VIII	24	1112
1945/46		I – VIII	15	741
1946/47	Državna mešovita gimnazija	I – VIII	31	1430
1947/48		I – VIII	34	1592
1948/49		I – VIII	41	1814
1949/50		I – VIII	28	1142
1950/51	Državna muška gimnazija	I – VIII	28	1084
1949/50	Državna ženska gimnazija	I – VIII	16	611
1950/51		I – VIII	16	545
1951/52	Državna mešovita potpuna gimnazija	I – VIII	42	1443
1952/53	Državna viša mešovita gimnazija	I – VIII	15	568
1953/54	Državna viša mešovita gimnazija „Bora Stanković”	V – VIII	21	698
1954/55		V – VIII	21	659
1955/56		V – VIII	21	624
1956/57		V – VIII	17	497
1957/58		V – VIII	15	404

Česte strukturne promene Gimnazije odraz su i društveno-političkih dešavanja u zemlji. One svakako svedoče o tome da je posle rata nova vlast dugo tragala za odgovarajućim modelom. Ipak, država je donekle jasno de-

finisala svoje ciljeve. Zato su vlasti FNRJ uvele tzv. jedinstveni školski sistem, koji je podrazumevao da su svi stupnjevi obrazovanja (osnovni, srednji i viši, podjednako opšteobrazovnog i stručnog tipa) realno dostupni svim građanima (Doknić *et al.* 2009: 70-71). Ipak, i pored jasno proklamovanih ciljeva, nimalo nije bilo jednostavno sve to sprovesti u praksi. Neke promene su bile formalne (promena naziva), ali su druge bile vrlo temeljne. Jedna od radikalnijih promena bila je i ona iz 1949/50. godine, kada je Gimnazija podeljena na mušku i žensku. Međutim, ovakva podela se pokazala neopravdanom i u stilu kapitalističkih konzervativnih zemalja, tako da će Gimnazija ovako raditi samo dve godine, tačnije do školske 1951/52. godine. Razlog ovakvoj podeli verovatno je bio izuzetno veliki broj đaka, koji je u godini pre pomenute promene iznosio čak 1814.

Gimnazija je sve do školske 1952/1953. godine bila osmorazredna, da bi pomenutim Zakonom o uvođenju obaveznog osnovnog obrazovanja postala četvororazredna. Tako je Gimnazija u Vranju započela školsku 1952/53. godinu kao četvororazredna – sa V, VI, VII i VIII razredom (tabela 1, Trebješanin *et al.* 1981: 354). Gimnazija će se po pitanju strukturnih promena relativno „stabilizovati” 1953/54. godine. Strukturne promene bile su praćene i promenom rukovodstva škole, tako da je za pomenuti period od 13 godina promenjeno 8 direktora.

Promene u prosvetnoj politici

Prve godine posle rata sve su škole radile po skraćenom programu koji je za 1944/45. propisalo Povereništvo za prosvetu Srbije (Bojović 2004: 83). Nemački jezik je u vranjskoj gimnaziji bio ukinut. Zato je uveden ruski, koji je u nastavi bio zastupljen prosečno tri puta nedeljno u nižim razredima, odnosno četiri puta u višim razredima (dnevnik rada za školsku 1945/46: 139). Tako je bilo sve do 1948/49, kada se broj časova ruskog jezika smanjuje (Trebješanin *et al.* 1981: 353-360). Pored toga što je ukinut nemački, broj časova latinskog jezika sveden je na minimum (Dnevnik rada za školsku 1945/46: 139). Veronauka je takođe ukinuta već prve školske godine posle rata. Svakako da je posebno mesto u procesu ideologizacije i politizacije prosvete u socijalističkoj Jugoslaviji imala borba protiv religije i uticaja verskih zajednica na obrazovanje i vaspitanje „budućih graditelja socijalizma” (Doknić *et al.* 2009: 85). U pojedinim školama, na primer u Vojvodini, veronauka je prihvaćena kao fakultativni predmet (Hofman 2009: 55-60), ali je u Vranjskoj gimnaziji ovaj predmet bio potpuno ukinut. Sa ukidanjem veronauke bilo je neophodno promeniti i neke navike učenika. Naime, pre rata su učenici imali obavezu da grupno odlaze u crkvu (to su morali raditi najmanje jednom mesečno). Ovaj običaj zadržao se i školske 1945/46. godine (Dnevnik rada za školsku 1945/46: 12).

Jedna od odlika posleratne prosvetne politike bila je i znatno povećanje broja časova prirodnih nauka. Tako su uvedeni geologija sa mineralogijom i astronomija, ali iz ovih predmeta nisu držani časovi zbog loših uslova. Novi predmet bila je i filozofija, koja nije izučavana sve do

1947/48. godine zbog nedostatka stručnog nastavnog kadra (Trebješanin *et al.* 1981: 348).

U vezi sa primenom novog nastavnog plana i programa, osnovna težnja je bila da se izbaci nenaučno i nacionalistički obojeno gradivo, da se programi iz prirodnih nauka osavremene, da se u program istorije unese gradivo iz NOB-a, a u program srpskog jezika i književnosti najnovije književno stvaralaštvo, i da se u svim društvenim naukama posebna pažnja posveti razvijanju naučnog dijalektičko-materijalističkog pogleda na svet kod učenika. Bilo je važno obrazovati i nastavni kadar u skladu sa marksističko-lenjinističkim pogledom na svet. Tako, primera radi, prof. Anđelija Protić, koja je predavala istoriju školske 1944/45, 1945/46. i 1946/47. godine, piše da je prema naređenju Ministarstva prosvete Srbije, Prosvetno odeljenje u Vranju, bila upućena 20. maja 1945. godine na kurs istorije NOB-a, koji je održan u Leskovcu: „Na tečaju nismo dobili nikakva skripta, niti literaturu. U toku rada koristila sam štampu: Borbu, Komunist, Politiku, Republiku, omladinske listove i dr. Predavala sam istoriju u svim razredima. [...] S obzirom na to da za ovaj predmet nije bilo udžbenika, niti drugih priručnika, izuzev štampe, a pitanje je koliko je učenika moglo istom da se koristi, uspeh je bio zadovoljavajući” (Trebješanin *et al.* 1981: 577).

Kada je reč o nastavnom kadru, treba napomenuti da su gotovo svake godine od 1945. do 1958. profesori često premeštani iz jedne gimnazije u drugu, ali je većina onih koji su radili pre rata ostala u gimnaziji u Vranju. Veliki broj njih su držali časove iz predmeta i van svoje primarne struke. Tako je, na primer, izvesna profesorka Josifović V. Mileva, koja je pre rata predavala nemački jezik, posle rata srpski, s obzirom na to da se nemački više nije učio (Izveštaj za školsku 1945/46: 16). Smenjen je veoma mali broj profesora i to su uglavnom bili direktori gimnazije u Vranju pre rata. Ovakva situacija ne bi trebalo da čudi. Naime, jedan od velikih problema, ne samo u Vranjskoj gimnaziji, već u svim srednjim školama u Jugoslaviji, bio je nedostatak stručnog nastavnog kadra.

Za prosvetni sistem je od velikog značaja bio i Treći plenum CK KPJ, koji je održan 29. i 30. decembra 1949. godine, a koji je bio posvećen problemu školstva. Ovaj plenum je od posebnog značaja zato što je samo godinu dana ranije došlo do ideološkog razilaženja sa Sovjetskim Savezom (na već pomenutom Petom kongresu) te je sada čitavu prosvetnu i kulturnu politiku trebalo preispitati i promeniti.

Sa stanovišta prosvete, period od 1948. do 1958. godine bio je period „lutanja”. Iako je Đilas svojim govorom na Kongresu najavio da je krenulo stvaranje „jugoslovenskog čoveka”, to će potrajati dosta dugo. Pomenuti period biće posvećen traganju za načinom stvaranja tog jugoslovenskog čoveka.

U skladu sa ciljevima prosvetne politike komunističkih vlasti, došlo je do značajnih promena kada je u pitanju proslavljanje praznika u školama. Oni su smatrali, u skladu sa svojom ideologijom, da je neophodno da jugoslovensko društvo pređe iz konzervativnog koje je zaostalo, u socijalističko koje je moderno. To je bilo moguće ostvariti samo temeljnim reformama, uključujući i praznike.

Kao što se može uočiti iz tabele date u prilogu, praznici su posle rata značajno promenjeni. Interesantno je primetiti da su se pojedini verski praznici obeležavali kao nenastavni dani sve do 1947/48. godine. Tada su uredbom Ministarstva prosvete ukinuti svi verski praznici. Ipak, sve do te godine svi su praznici proslavljani veoma svečano i sa delimično verskim karakterom. Tako je npr. proslavljan božićni raspust, posle kojeg je usledio Savindan. Ministarstvo je u dopisu od januara 1946. godine obavestilo sve škole na teritoriji NR Srbije da se ovaj dan treba proslaviti kao školski praznik, bez ikakvih verskih obreda (Milovanović 2010: 502). Već naredne, školske 1946/47. godine nije bilo svečane proslave, već je samo održano kratko predavanje o značaju Save Nemanjića. Savindan je te godine bio je nastavni dan. Od školske 1948/49. godine nije bilo obeležavanja ovog praznika, a prema godišnjem Planu i programu, koji je propisalo Ministarstvo prosvete. Od ostalih verskih praznika obeležavani su i Uskrs, Đurđevdan i sv. Ćirilo i Metodije. Tih dana se nije radilo. Ipak, i ovi će praznici biti ukinuti 1947/48. godine. Praznici koji su posle rata odmah ukinuti, a koji su inače u Kraljevini proslavljani, bili su: Vidovdan, Dan Kraljevine, proslava Štrosmajerovog dana, proslava rođendana kralja Petra II Karađorđevića, obeležavanje godišnjice smrti kralja Aleksandra I Karađorđevića.

Treba naglasiti da se tabela koja se nalazi u prilogu odnosi samo na Gimnaziju u Vranju. Naime, kao što je već naglašeno, škole su imale izvestan stepen autonomije u donošenju pojedinih odluka. Ipak, ne treba ispuštati iz vida to da je period od 1945. do 1952. godine bio period u kome je kulturna politika bila pod nadzorom „agitaciono-propagandnog aparata”, te da se taj period naziva „agitprop period”. U skladu sa tim, treba znati da su sve uredbе koje donese škola morale proći kroz kontrolu oblasnih agitprop kancelarija (Dimić 1988: 36-38).

Zanimljiv je podatak da su pojedini praznici bili proslavljani u čast SSSR-a. Tako je 21. decembra 1945. godine za vreme prva dva časa održana svečana akademija u čast rođendana Josifa Visarionoviča Staljina (Izveštaj za šk. 1945/46: 26). Godine 1946, 18. juna, održana je svečana akademija povodom godišnjice smrti Maksima Gorkog. Takođe, svečano je proslavljana i godišnjica Ruske socijalističke revolucije. Počev od školske 1947/48. godine ovi praznici nisu proslavljani. Razlog je zahlađenje odnosa između SSSR i FNRJ, posle kojeg je usledila i Rezolucija Informbiroa 28. juna 1948. godine. Nakon toga, Jugoslaviji SSSR više nije bio uzor.

Promene u nastavnom planu i programu

U skladu sa novim ciljevima prosvetne politike FNRJ došlo je do značajnih promena u nastavnim planovima i programima posle rata. Prosvetne vlasti bile su i nekoliko godina posle rata nezadovoljne postojećim planovima. Na površinu je isplivao „nedostatak idejnosti”. Zbog toga je izmenjena većina planova, pogotovo kada je reč o istoriji i filozofiji, mada je važna i analiza rada iz predmeta moralno vaspitanje. Ideološki uticaj ispoljavao se i kroz sadržaj nekih predmeta iz prirodnih nauka, naročito biologije.

Istorija

Neka osnovna pitanja vezana za izvođenje nastave istorije nisu bila rešena ni nekoliko godina nakon rata. Najveći problem bio je nedostatak udžbenika, što je shvaćeno kao posledica nedovoljne „idejnosti” istorijske nauke, odnosno činjenice da nije izvršena reinterpretacija rezultata istorijske nauke u duhu marksizma-lenjinizma, odnosno dijalektičkog materijalizma (Koljanin 2012: 443). Ovakva situacija je bila na nivou čitave države. Koliko je bilo problema sa istorijom svedoči i podatak da je školske 1949/50. godine istorija u vranjskoj gimnaziji držana samo u drugom polugodištu (Dnevnik rada za školsku 1945/46: 128-131). Udžbenike iz perioda kraljevine bilo je neophodno odmah odbaciti. Nedelju dana posle formiranja privremene vlade DFJ, 14. marta 1945. godine, Ministarstvo prosvete DFJ uputilo je Povereništvu za prosvetu Srbije akt u kojem je navedeno sledeće: „Na osnovu brižljivo skupljenog materijala u pojedinim federalnim jedinicama, koji će sistematski i objektivno biti obrađen, moći će se pristupiti izradi istorije narodnooslobodilačkog pokreta u čitavoj Jugoslaviji i to će izvršiti naročita komisija. U staroj Jugoslaviji se do sada učila istorija naših naroda neobjektivno i jednostrano. Udžbenici za istoriju u staroj Jugoslaviji, ni po građi, ni po svojoj obradi, ni po svojoj metodi ne odgovaraju niti se mogu upotrebiti u našim školama. Zato se nameće i tu bitna potreba da se već sada pristupi izradi udžbenika u svakoj federalnoj jedinici” (Koljanin, 2011: 2). Takođe, planovi i programi su često menjani, nekada i više puta tokom jedne školske godine.

Sve do školske 1948/49. godine, Gimnazija u Vranju uopšte nije radila prema zacrtanim planovima, kada je istorija u pitanju. S druge strane, konkretni planovi i programi, propisani od strane Ministarstva, nisu bili strogo precizni usled nedovoljne „idejnosti”, a nije bilo ni materijalnih uslova da se ispoštuju. Ipak, školske 1948/49. godine planovi su konačno definisani od strane Ministarstva prosvete. Takvi planovi su bili na snazi do školske 1952/53. godine, kada ponovo bivaju promenjeni. Plan i program iz istorije iz 1952/53. godine biće na snazi sve do Prve velike reforme obrazovanja u Jugoslaviji 1958. godine.

Uočljivo je da su neposredno posle rata izbegavane sve teme koje se tiču Prvog svetskog rata i Kraljevine Jugoslavije. Tako je školske 1948/49. godine Prvi svetski rat bio zastupljen sa svega tri časa, što čini 3.5% ukupno održanih časova istorije u osmom razredu. Pritom treba naglasiti da su i ta tri časa bila vezana za uzrok i povod rata. Posle uređenja nastavnih planova i programa školske 1952/53. godine, broj časova vezanih za Prvi svetski rat se još više smanjio, i sada je iznosio svega dva časa ili 2%.

Kada je reč o temama koje su vezane za Kraljevinu Jugoslaviju, one su u programima neposredno posle rata bile zastupljene sa 8 časova ili 9%, a posle 1952/53, njihov udeo je za nijansu i opao. Međutim, treba naglasiti da se o Kraljevini govorilo u negativnom smislu, o čemu svedoče nazivi pojedinih nastavnih jedinica, kao npr. „Monarhofašisti i profašistički režim u staroj Jugoslaviji”. Najvažnije teme vezane za istoriju Kraljevine SHS, tj. Jugoslavije, bile su one koje su bile u neposrednoj vezi sa radničkom

klasom, komunizmom, socijalizmom i KPJ. To su sledeće nastavne jedinice: „Obznana”, „Zakon o zaštiti države”, „Radnička klasa u staroj Jugoslaviji i agrarno pitanje”, „Agrarna reforma” itd.

Kada je reč o Drugom svetskom ratu, tu je situacija bila potpuno drugačija. Teme iz NOB-a bile su zastupljene velikim brojem časova. To je neposredno posle rata bilo 28 časova ili skoro 30%, da bi se taj broj posle reforme planova iz 1952/53. godine smanjio i iznosio 13 časova, tj. 13%. Uzrok smanjenju broja tema vezanih za Drugi svetski rat, koji je imao važno, ako ne i najvažnije mesto u istoriji posleratne Jugoslavije, mogao bi biti taj što su posle „male” reforme, školske 1952/53. godine uvedeni novi predmeti poput društvene izgradnje ili moralnog vaspitanja na kojima se govorilo dosta o Drugom svetskom ratu. Detaljno je predavano o ulozi i značaju komunista i partizana u Drugom svetskom ratu. Tako je samo „neprijateljskim ofanzivama” bilo posvećeno 8 časova. Ovaj istorijski događaj svakako je u posleratnoj Jugoslaviji zauzimaio izuzetno važno mesto.

U VIII razredu školske 1948/49, kada bi trebalo prema zacrtanim planovima i programima da se obrađuje istorija XX veka, čak 8 časova, ili 9, bilo je posvećeno izučavanju starog veka. Razlog što se istorija u vranjskoj gimnaziji ovako obrađivala mogao bi biti taj što prethodnih godina nije bilo vremena za obradu pojedinih nastavnih jedinica, jer se do školske 1947/48. godine dnevno održavalo najviše dva ili tri časa.

Interesantan je i istorijski period koji se izučavao u osmom razredu gimnazije. Prema planu iz istorije za školsku 1948/49. godinu obuhvaćen je period od Balkanskih ratova do kraja Drugog svetskog rata. Planom i programom iz školske 1952/53. godine obuhvaćen je period od turskih osvajanja u XV veku, do stvaranja FNRJ. Pritom, interesantno je primetiti da su sve nastavne jedinice u osmom razredu bile isključivo iz nacionalne istorije (pri čemu se pod terminom „nacionalna istorija” podrazumeva istorija svih jugoslovenskih naroda).

Sve do školske 1952/53. godine u vranjskoj gimnaziji se iz istorije uopšte nije izučavala istorija Srbije u XIX veku. Od tada pa sve do 1958. godine, odnosno do Prve velike reforme obrazovanja u Jugoslaviji, ove teme će u nastavi biti zastupljene sa 26 časova (samo istorija Srbije), odnosno 34 časova (računajući sve jugoslovenske narode), što procentualno čini 26%, odnosno 34%. Plan iz istorije koji je donet 1952/53. godine nije se značajno menjao narednih godina.

Zanimljivo je mesto koje je u programu istorije zauzimala istorija starog veka. Kao što je pomenuto, do školske 1948/49. nije bilo strogo preciziranih i uređenih nastavnih planova. Dominantna tema je bila istorija NOB-a. Zato je i teško govoriti o broju časova istorije koji su bili posvećeni drugim istorijskim periodima. Školske 1944/45. godine nije bilo nijednog časa koji je bio posvećen starom Rimu. Sledeće, 1945/46, na samo jednom času se izučavala istorija starog veka, i to u vidu nastavne jedinice pod nazivom „Atina i Rim – društveno uređenje”. Dalje, 1946/47. godine četiri časa bila su posvećena istoriji starog veka. Od toga, tri su bila posvećena obradi, a jedan čas utvrđivanju gradiva. Nastavne jedinice bile su sledeće: „Atina”, „Sparta”, „Patricije i plebejci” i „Ponovili: stari vek”.

Pomoćnik ministra prosvete FNRJ, Martin Mencej, uputio je svim narodnim republikama izveštaj 1946, gde navodi sledeće: „U mnogim školama se umesto gradiva istorije predviđenog novim programom predaje još uvek samo istorija NOB. Ta se praksa pokazala potpuno nekorisnom i nepedagoškom, jer je veći deo nastavnika, ne poznavajući širinu tog predmeta, svodio sav rad na nabranje ofanziva, zalazeći u nepotrebne detalje i učenje napamet imena i mesta sela gde su se vodile borbe itd. itd. Pri tome se zanemarila suština i značaj NOB” (Koljanin 2011: 7-8). Traženo je da se sa takvom praksom prekine i da se škole pridržavaju zacrtanih planova. Treba naglasiti da je postojala propaganda koja je bila velika, više zbog neuređenog stanja na polju prosvetne i kulturne politike, nego zbog direktne želje prosvetnih vlasti.

Pokazalo se da stari Rim nudi dovoljno markistički podobnih tema. Apeli prosvetnih vlasti očigledno su imali uticaja, te se broj nastavnih jedinica posvećen ovom istorijskom periodu povećavao svake školske godine. Prva reforma planova iz 1948/49. godine dovešće do značajnog povećanja broja časova posvećenih starom veku u odnosu na prethodne godine. U periodu od prve reforme planova 1948/49. do druge reforme 1952/53. godine, istoriji stare Grčke posvećen je samo jedan čas i to u vidu nastavne jedinice „Atina i Sparta”. Rim je, međutim, bio mnogo ideološki podobniji za izučavanje. Nudio je teme važne za marksizam i ideološko oblikovanje „mladog čoveka, jugoslovena” (Dimić 1988: 37). Dva časa bila su posvećena obradi nastavne jedinice „Patricije i plebejci”, koja predstavlja dobar način da se pokaže da „klasna borba” postoji još od najranijih vremena. Tri časa bila su posvećena samo Spartakovom ustanku. Broj časova posvećen nastavnoj jedinici „Spartakov ustanak” je školske 1951/52. godine iznosio čak 5 časova, što govori o važnosti Spartakovog ustanka, koja predstavlja socijalnu borbu, a koja dalje ide u prilog klasnoj borbi. Ona na dobar način ilustruje da klasna borba postoji još u starom Rimu. Nastavna jedinica „Agrarna reforma braće Grah” bila je obrađivana na jednom času. Jedan čas bio je posvećen utvrđivanju.

Nova reforma je usledila 1952/53. godine. Ono što je najuočljivije u ovom periodu jeste stabilizovanje i ustaljivanje broja časova. Nakon ove reforme, broj časova vezan za stari vek značajno je povećan, dok su nastavne jedinice ostale slične. Pojavljuju i dve nove nastavne oblasti, „Nastanak ljudskog društva” i „Prvobitne zajednice”, za koje je bilo predviđeno ukupno 6 časova.

Gradivo starog veka obrađivano je uglavnom u petom razredu gimnazije, mada se teme vezane za ovaj period pojavljuju i u višim razredima u vidu utvrđivanja gradiva. Veći deo šestog razreda bio je predviđen za period srednjeg veka. Dominantne teme su „Doseljavanje Slovena na Balkan” i „Država Nemanjića”. Od školske 1948/49. godine broj časova predviđen za obradu gradiva koje je vezano za državu i dinastiju Nemanjića iznosi 24 časa ili 33%, a posle male reforme iz 1952/53. godine 31 čas ili 43%.

U sedmom razredu obrađivala se istorija drugih jugoslovenskih naroda u srednjem veku i veći deo istorije novog veka koji je uglavnom bio posvećen ugnjetavanju hrvatskog naroda od Austrougarske. Posle reforme

1952/53. godine znatno je više bila izučavana istorija jugoslovenskih, a ne kao pre samo srpskog naroda.

Filozofija

Poznato je da su osnovu komunističke ideologije činili radovi Karla Marksa i Fridriha Engelsa. Zbog toga bi bilo očekivano da se iz nastave filozofije izučavaju upravo njihovi radovi. No, situacija je *de facto* bila nešto drugačija. Tačnije, ukoliko u obzir uzmemo i izučavanje dela filozofa koji su imali uticaj na rad Karla Marksa (a tu pre svega podrazumevamo Hegela i Foerjehaba), to je iznosilo 13 časova u toku cele školske godine ili procentualno 21%, odnosno 9 časova posvećenih dijalektičkom materijalizmu i zakonima dijalektike, tj. 14% (u pitanju je prosečan broj časova računat za period od 1948. do 1958. godine). Međutim, znatan broj časova bio je posvećen izučavanju pojma materijalizma. Srednjovekovna filozofija bila je zastupljena sa svega dva časa i to kroz temu „Pojava hrišćanstva – patristika i filozofija feudalnog društva (sholastika – rana i pozna)“.

Moralno vaspitanje

Školske 1953/54. u gimnazijama u Srbiji uveden je novi predmet: moralno vaspitanje. Prosvetne vlasti FNRJ smatrale su da će ovaj predmet imati izuzetno važnu i značajnu ulogu. On je trebalo da pomogne i da ubrza proces obrazovanja jugoslovenske omladine u duhu marksizma-lenjinizma. Ipak, predmet je ukinut već naredne godine, jer se pokazalo da *de facto* nema svrhe i da nije neophodan. Ipak, analiza programa ovog predmeta može biti od važnosti u proučavanju ideološkog uticaja na rad škola i omladinu.

Sve nastavne jedinice iz ovog predmeta mogu se podeliti u dve grupe:

1. one koje govore o domovini i pohvalno o komunizmu, maršalu itd. i
2. one koje imaju praktični značaj.

Primeri nastavnih jedinica iz prve grupe su: „Ljubav prema zemlji“, „Ljubav prema maršalu“, „O heroizmu u našoj Narodnoj revoluciji“ itd. Primeri nastavnih jedinica iz druge grupe su: „Higijenske prilike i uputstva za poboljšanje“, „Odnos učenika prema nastavnicima“ itd.

Interesantno je i to da su iz ovog predmeta držani časovi na kojima se govorilo o neophodnosti obraćanja profesoru sa „druže profesore“ (Izveštaj za školsku 1953/54: 23) Na ovim časovima se govorilo i o značaju Organizacije ujedinjenih nacija, o značaju Crvenog krsta itd. Predmet je bio zastupljen sa jednim časom nedeljno.

Biologija

Ideološki uticaj od strane prosvetnih vlasti izvršen je i kroz pojedine predmete iz oblasti prirodnih nauka, a najviše kroz biologiju za VIII razred gimnazije. Tada se učilo o Darwinovim teorijama. Teorija engleskog naučnika imala je ogroman značaj u promovisanju ideja komunističkih vlasti. Ona govori o istorijskom razvitku živog sveta i o njegovom postepenom, ali

neprekidnom menjanju. Od velikog značaja je bilo i Marksovo, ali i Engelsovo mišljenje o Darwinovim teorijama. Teorija Čarlsa Darvina je u Jugoslaviji, ali i u drugim socijalističkim zemljama, bila smatrana biološkom teorijom od velikog značaja.

Biologija je bila zastupljena sa dva časa nedeljno. Pojedine nastavne jedinice iz ovog predmeta bile su: „Lamarkova teorija”, „Žorž Kivije i Sent Iler”, „Naučna diskusija i njen značaj u nauci” itd. Jedna lekcija je krajnje neuobičajena za biologiju, ali je bila važna za preoblikovanje svesti: „Društveno-ekonomski uslovi u Engleskoj u doba Darvina”. Na časovima biologije bilo je i dosta „rasprava” po pitanju nastanka života. Jedna od takvih nastavnih jedinica jeste i „Razvoj gledišta o postanku života na Zemlji kroz stari i srednji vek”. Interesan je i podatak da se plan iz biologije u vranjskoj gimnaziji gotovo uopšte nije menjao za čitav period od 1945–1958. godine, što nije bio slučaj kada su drugi predmeti u pitanju.

Pregled angažovanja nastavnika

S obzirom da se govori o ideološkom uticaju, nesumnjivo je važno izvršiti pregled angažovanja nastavnika. Prvo se može uočiti da nijedan predratni direktor nije radio u Gimnaziji u Vranju. U godišnjim izveštajima o radu škole postojala je posebna rubrika u kojoj su navođene sve kadrovske promene. Međutim, nije pomenuto ime nijednog direktora. Česti su bili premeštaji profesora, što je bila uobičajena praksa. Veliki broj nastavnika dolazio je u vranjsku gimnaziju. Ne može se tvrditi da su uzrok tome bile kazne. To se najverovatnije dešavalo zbog povećanja broja učenika.

Određen broj profesora je razrešen dužnosti. U dokumentima se navodi da je takva odluka doneta na osnovu čl. 38, stav 2. Ustava FNRJ (tekst člana 38: U cilju podizanja opšte kulture naroda, država obezbeđuje da škole i druge prosvetne i kulturne ustanove budu dostupne svim slojevima naroda. Država posvećuje naročitu pažnju omladini i zaštićuje njeno vaspitanje. Škole su državne. Samo se zakonom može dopustiti osnivanje privatnih škola, a njihov rad je pod kontrolom države. Osnovna nastava je obavezna i besplatna. Škola je odvojena od crkve). Pomenuti član Ustava, dakle, ne donosi rešenja i naredbe o kadrovskim pitanjima, ali je po svemu sudeći određeni broj profesora bio nepodoban, pod izgovorom da se „štititi vaspitanje”. Od 1951. godine, izveštaji ne donose podatke o promeni profesora. One su bile retke, a uzrok je bio uglavnom penzionisanje profesora.

O angažovanju nastavnika u vranjskoj Gimnaziji teško je govoriti, s obzirom da dokumenti ne donose detaljne podatke o tom pitanju.

Vannastavne aktivnosti učenika

U skladu sa novonastalim promenama favorizovane su vannastavne aktivnosti. Tu u prvom redu treba istaći insistiranje na grupnom učenju i čitanju i motivisanje za obnovu zemlje kroz radne akcije. Tako je, recimo, 23. juna 1946. godine organizovan svečani odlazak učenika, tačnije Sred-

njoškolske radne brigade, na izgradnju pruge Brčko-Banovići (Izveštaj za školsku 1945/46: 120-122). Učenici su često organizovali priredbe za radnike. Na primer, aprila 1946. godine održana je priredba za radnike rudnika Belo Polje (Izveštaj za školsku 1945/46: 29). Za radnike rudnika Mačkatica đaci nižih razreda Gimnazije organizovali su priredbu 1953. godine.

Država je, u principu, svaki slobodan trenutak koristila u svrhu društveno korisnog rada. Tako je Ministarstvo prosvete u saradnji sa Ministarstvom šumarstva predstavilo plan za pošumljavanje goleti i rad u šumskim rasadnicima širom Srbije. Organizovana je manifestacija „Nedelja šume” od 5. do 11. maja 1946. godine (Milovanović 2010: 503). Ova akcija sprovedena je i u Vranju (Dnevnik rada za školsku 1945/46: 30). I narednih godina često su organizovane akcije pošumljavanja.

Neposredno posle rata, učenici su aktivno učestvovali u akciji obnove škole, školskog dvorišta, ali i samog grada. O tome svedoče mnoge sačuvane fotografije.

Prema svedočenju bivšeg đaka Gimnazije koji je 1948. godine upisao prvi razred, u to vreme su bili veoma česti politički mitinzi (reč je o prof. dr Momčilu Zlatanoviću). To potvrđuje i uvid u školske izveštaje. Na primer, 18. septembra 1947. godine održan je miting povodom prisajedinjenja Istre i slovenačkog primorja FNRJ, kome su prisustvovali učenici i nastavnici (Izveštaj za školsku 1947/48: 27). Takođe, održano je i više protesta koji se tiču Tršćanske krize – npr. 14. oktobra 1953. godine „časovi nisu održani zbog manifestacije po pitanju Trsta” (Dnevnik rada za školsku 1953/54: 104). Devetog maja 1946. povodom otvaranja III kongresa Narodne omladine Jugoslavije u sali Okružnog narodnog pozorišta održana je velika gimnazijska priredba (Izveštaj za školsku 1945/46: 29). Isti taj program ponovljen je 12. maja za najbolje radnike koji su se istakli u „Udarnoj nedelji za puteve” (Izveštaj za školsku 1945/46: 30). Ovaj primer nije usamljen. Često su držani sastanci na kojima se „raspravljalo” o važnim političkim pitanjima. Primera radi, školske 1952/53. godine đaci su govorili o ustavnom zakonu koji je donet 1953. godine (Izveštaj za školsku 1952/53: 24).

Važna organizacija bila je Narodna srednjoškolska omladina (NSO). Ona je formirana maja 1945. godine i funkcionisala je svih narednih godina. U okviru ove organizacije bilo je i puno posebnih grupa:

1. Odsek kulturno-prosvetnog rada. U okviru ovog odseka funkcionisale su Literarna sekcija i Centralna Gimnazijska kulturno-umetnička ekipa. Ova grupa bila je zadužena za pripremanje priredbi, organizovali su takmičenja u sportu i narodnom folkloru. Inače, u okviru ove grupe, redovno se razgovaralo i o važnim političkim događajima;
2. Tehnički odsek (ukrašavao Gimnaziju za praznike, pisao parole...);
3. Čitalačka grupa i grupa za grupno učenje;
4. Odsek za izradu zidnih novina. Izradu zidnih novina je pomagao Gradski odbor za kulturu. Sve do 1947/48. godine zidne novine su izdavane i na ruskom jeziku. Od tada, nadalje, samo na srpskom;

5. Srednjoškolska radna brigada „Ivo Lola Ribar”. Imala je ukupno 80 članova, a njihov glavni zadatak posle rata bio je da pružaju pomoć u obnovi porušene zemlje (Izveštaj za školsku 1946/47: 46-49);
6. Pionirska organizacija. Ona je bila podeljena na šest četa, a pionirsko rukovodstvo preuzeli su najbolji đaci Gimnazije. Pioniri su imali svoje čitalačke grupe, održavali su grupna učenja (interesantno je to da se posle rata insistiralo na grupnom učenju), davali su priredbe, posećivali ratne invalide, posećivali ratnu siročad (Izveštaj za školsku 1945/46: 122).

Takođe, treba pomenuti da su vrlo često organizovana predavanja o značaju socijalizma i rada Karla Marksa i Fridriha Engelsa. Gotovo svakog meseca održavana su predavanja i diskusije o značaju Ustava. Primer može biti predavanje od 6. novembra 1957. godine. Taj dan je bio neradni zbog konferencije „po ranijim predavanjima iz marksizma” (Izveštaj za školsku 1957/58: 20). Iste godine, 21. decembra, kapetan Dušan Petrovski održao je predavanje o Jugoslovenskoj armiji.

Za razliku od predratnih godina, kada su ekskurzije održavane najdalje do Skoplja, sada su za đake nižih razreda one bile organizovane do okolnih sela, dok su đaci viših razreda na ekskurzije odlazili uglavnom na Jadransko primorje. Interesantno je da se u svakom izveštaju o radu Gimnazije ponavlja apsolutno isti tekst o cilju ekskurzije: „Cilj ove ekskurzije bio je da doprinese međusobnom zbližavanju naše omladine kroz koje se produbljuju veze bratskih naroda; bratstvo i jedinstvo – najlepša tekovina oslobođilačke borbe” (Izveštaj za školsku 1949/50: 27-28).

Neretko su bila organizovana predavanja i za nastavnike. Tako je, na primer, po direktivama Povereništva za prosvetu i kulturu oblasti Niške 1950. godine održan niz predavanja za profesore na temu „Marksizam-lenjinizam – naučna ideologija proleterijata”. Neke od tema su bile i „Dijalektički materijalizam – pogled na svet marksističko-lenjinističke partije”, „Istorijski razvoj dijalektičkog metoda”... Slična predavanja bila su organizovana i za sve građane svakog utorka od 19 h u Domu armije u Vranju (Simonović 2013: 693-695).

Inače, svi nastavnici su od 4. juna 1945. godine dobili svoju organizaciju koja je funkcionisala svih narednih godina: Sindikalnu podružnicu profesora.

Zaključak

Analizom ideološkog uticaja u periodu adaptacije i idejne preorientacije posleratnog jugoslovenskog školstva uočava se da je prvi problem u posleratnom periodu u vranjskoj gimnaziji bila „nedovoljna idejnost” komunističkih vlasti. Od 1945. do 1958. godine izvršen je niz većih i manjih promena od kojih su neke bile uspešne, a neke ne. Do prve, temeljne reforme dolazi tek 1958. godine i to je takozvana Prva velika reforma obrazovanja posleratnog jugoslovenskog školstva.

U skladu sa vrednostima marksizma-lenjinizma trebalo je preoblikovati čitavo društvo, pre svega omladinu. Ideološki uticaj se ispoljavao u

mnogim segmentima. To su pre svega nastavni planovi i programi, prvenstveno iz istorije, ali i filozofije, biologije i drugih nastavnih predmeta. Posebno mesto u procesu ideologizacije zauzima narodni ustanak iz 1941. godine da bi se istakao istorijski značaj stvaranja novog tipa države narodne demokratije i sagledali revolucionarni preobražaji koji su nastali kao posledica narodne revolucije. Istovremeno, trebalo je na sve načine suzbiti običaje, navike i učenja stare, monarhističke Jugoslavije.

Dalje, ideološki uticaj ispoljavao se i kroz vannastavne aktivnosti. Taj segment nesumnjivo je postao puno značajniji i dinamičniji u odnosu na predratni. U vranjskoj gimnaziji ove aktivnosti bile su široko raširene i prihvaćene od većine đaka.

Kako bi se stekla šira slika proučavanog problema, bilo bi veoma značajno da se u daljim istraživanjima prouče nastavni planovi i programi koji su danas na snazi u Republici Srbiji, te da se sagleda ideološki uticaj koji postoji u današnje vreme, kako bi se pokazalo da ideologija postoji u svakom vremenu, nezavisno od društvenog i državnog uređenja. Važno mesto na kome se vrši ideološki uticaj jesu i udžbenici istorije, tako da bi bilo od velike koristi da se dalji radovi bave i ovim pitanjem.

Izvori

Istorijski arhiv „31. januar” Vranje, fond „Gimnazija Bora Stanković 1881–”

Izveštaji o radu Gimnazije od školske 1936/1937. do školske 1940/1941. godine

Izveštaji o radu Gimnazije od školske 1945/1946. do školske 1957/1958. godine

Dnevnic rada od školske 1936/1937. do školske 1940/1941. godine

Dnevnic rada od školske 1945/1946. do školske 1957/1958. godine

Dnevnic rada višeg, srednjeg i nižeg tečaja za školsku 1945/1946. i školsku 1946/1947. godinu

Delovodni protokoli od školske 1945/1946. do školske 1957/1958. godine

Upisnice od školske 1945/1946. do školske 1957/1958. godine

Upisnica za prestarele učenike za školsku 1945/1946. godinu

Knjiga obaveštenja za školsku 1957/1958. godinu

Knjiga inventara posuđa i nameštaja za školsku 1948/1949. godinu

Knjiga inventara kabineta za fiskulturu za period od školske 1945/1946. do školske 1957/1958. godine

Zapisnici sa sednica odeljenjskih veća

Zapisnici Višeg tečajnog ispita

Zapisnici Ispitnog odbora o polaganju privatnih i prestarelih učenika
Lokalni nedeljni list Slobodna reč od 1955. do 1958. godine

Literatura

- Bilandžić D., Vukadinović R. 1973. *Osnovne društvene promijene u Jugoslaviji (1945–1973)*. Zagreb: Školska knjiga
- Bogavac T. 1980. *Školstvo u Srbiji na putu do reforme (razvoj škola 1945–1975)*. Beograd: Institut društvenih nauka, Centar za sociološka istraživanja
- Bojović D. S. 2004. Gimnazija posle Drugog svetskog rata – s naglaskom na prirodne nauke. *Pedagogija*, **59**: 82.
- Bondžić D. 2008. Prosveta i nauka u Srbiji i Jugoslaviji 1945–1990. *Istorija 20. veka*, **26**: 391.
- Bondžić D. 2010. Opismenjavanje u Jugoslaviji i Srbiji u periodu 1945–1950 – nasleđe, ciljevi, tok, rezultati i nedostaci. *Andragoške studije*, **1**: 91.
- Dimić Lj. 1988. *Agitprop kultura: agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945–1952*. Beograd: Rad
- Dobrovojević I. 2012. Pod budnim okom partije – kulturni i zabavni život u srpskim gradovima 1945–1955. *Tokovi istorije*, **3**: 134.
- Doknić B., Petrović M., Hofman I. 2009. *Kulturna politika Jugoslavije, zbornik dokumenata, knjiga 1*. Beograd: Arhiv Jugoslavije
- Doknić B., Petrović M., Hofman I. 2009. *Kulturna politika Jugoslavije, zbornik dokumenata, knjiga 2*. Beograd: Arhiv Jugoslavije
- Hofman I. 2009. Osnovno i srednje obrazovanje u Jugoslaviji 1945–1952. U *Kulturna politika Jugoslavije 1945–1952, zbornik dokumenata, knjiga 1* (ur. B. Doknić et al.). Beograd: Arhiv Jugoslavije, str. 68-92.
- Hofman I. 2012. *Mi gradimo prugu – pruga gradi nas, omladinske radne akcije u Jugoslaviji 1946–1952*, Katalog izložbe. Beograd: Arhiv Jugoslavije
- Gatalović M. 2009. Između ideologije i stvarnosti – socijalistički koncept kulturne politike Komunističke partije Jugoslavije (Saveza komunista Jugoslavije) 1945–1960. *Istorija 20. veka*, **27**: 37.
- Grubačić K. 1945. *Osnovni ciljevi prosvetne politike. Konferencija prosvetnih radnika Srbije, Vojvodine i Kosova i Metohije*. Beograd: Prosveta
- Klemenović U. J., Milutinović M. J. 2002. Iskustva dosadašnjih reformi sistema vaspitanja i obrazovanja u našoj zemlji – I deo. *Pedagogija*, **40**: 51.

- Koljanin D. 2011. Ka novoj istorijskoj svesti: nastava istorije u osnovnim školama u Srbiji 1945–1947. *Istraživanja*, **22**: 441.
- Koljanin D. 2012. Oblikovanje novog koncepta nastave istorije u osnovnim školama u Srbiji (1948–1952). *Istraživanja*, **23**: 443.
- Konferencija prosvetnih radnika Srbije, Vojvodine i Kosova i Metohije 1945. Beograd: Prosveta
- Milovanović J. 2010. Državna mešovita nepotpuna gimnazija (1945–1950). *Petničke sveske*, 68: 499.
- Petranović B., Štrbac Č. 1977. *Istorija socijalističke Jugoslavije I*. Beograd: BIGZ
- Petranović B. 1981. *Istorija Jugoslavije 1918–1978*. Beograd: Nolit
- Petranović B., Zečević M. 1985. *Jugoslavija 1918–1984*, zbirka dokumenata. Beograd: Rad
- Pešić M. 1975. *Vranje*. Vranje: Grad Vranje
- Popović B. 2011. Osnovna škola u Sejacu. Vranje: Aurora
- Simonović M. R. 2013. *Društvena istorija Vranja od kraja 19. do kraja 20. veka*. Vranje: Grad Vranje, Istorijski arhiv „31. januar” Vranje
- Trebješanin R., Simonović R., Trajković J., Lazović V., Stojiljković V. 1981. *Vranjska gimnazija 1881–1981*. Vranje: Odbor za proslavu stogodišnjice postojanja i rada gimnazije
- Trnavac N. 2000. Pregled najznačajnijih pokušaja osavremenjavanja vaspitno-obrazovnog rada u proteklom periodu, 1945–1995 – događaji, ideje, autori, izvori, literatura. *Nastava i vaspitanje*, **49**: 17.
- Zlatanović M. 1993. *Vranje kroz vekove* (izbor radova). Vranje: SO Vranje – Glavni odbor za obeležavanje devet vekova Vranja
- Žanin-Čalić M. 2013. *Istorija Jugoslavije u 20. veku*. Beograd: CLIO

Grammar School “Bora Stanković” Vranje 1945–1958: Ideological Influence on the Work of the School

After the Second World War had ended in 1945, the social system in Yugoslavia changed, from monarchy to republic (socialist republic). That led to a series of changes. One of the biggest of those changes was in the culture and the educational system. The State, like never before, took part in designing a new concept of school. And because of this, a strong ideological influence was born. A lot of plans and programs in the Grammar Schools were changed, and it was very important to change the mind of the student body, and to uproot old, traditional habits and customs by changing national holidays and everyday activities. In fact, the primary cause of the postwar educational system was to educate youth in the spirit of Marxism-Leninism. But, all those changes were rather slow. “Breaks” of such changes were, primarily, bad living conditions in the war – destroyed Grammar School of Vranje, but also, a lack of “ideality”. But, you should also consider the fact, that the State had never before, or since, invested, such funds in the educational system of the entire Yugoslavia, as the Communist Party did shortly after the Second World War. After a series of problems, the first big and universal reform of the educational system in the postwar Yugoslavia will come in 1958.

Prilog

Obeležavanje praznika u školi																
Dan	Datum	Kraljevina	Posleratni period 1945–1957.													
			45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	
Nova godina	1-2. jan.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Božićni raspust	22. dec. – – 11. jan.	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rusko popodne	20. jan.	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Savindan	27. jan.	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Proslava Štrosmajerovog dana sa predavanjem o Štrosmajeru	4. feb.	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kratko predavanje o značaju 27. marta	27. mart	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Uskršnji raspust *	19–23. apr.	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Đurđevdan	6. maj	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Proslava 1. maja	1-2. maj	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Proslava Dana pobjede	9. maj	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Svečani doček i ispraćaj Titove štafete	23. maj	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Sv. Ćirilo i Metodije	24. maj	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Proslava Dana mladosti	25. maj	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Obeležavanje godišnjice smrti Maksima Gorkog	18. jun	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Proslava Vidovdana	28. jun	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Proslava rođendana kralja Petra II, odlazak u crkvu	6. sept.	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Priziv Sv. Duha	14. sep.	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Obeležavanje godišnjice smrti blaženopochivšeg kralja Aleksandra I	9. okt.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Proslava Ruske socijalističke revolucije	7. nov.	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Predavanja povodom zasedanja AVNOJ-a	29. nov.	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Proslava Dana Republike	29-30. nov.	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Predavanje o značaju 1. decembra, odlazak učenika u crkvu, pričest	1. dec.	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Akademija u čast rođendana Josifa Visarionoviča Staljina	21. dec.	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* Kao primer je uzeta 1946. godina, s obzirom na to da datum obeležavanja Uskrsa nije statičan

